

olup Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde iki nüshası kayıtlıdır (nr. 1231/1, 1234). Muhyî-yi Gülşenî'nin *Menâkıb*'da zikrettiği *Meşâhidü'l-vücûd*, *Mevâcidü's-şühûd* ve *Ahlâk-ı Kirâm*'da geçen *Hakâiku'l-hikem* adlı eserleri günümüze ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhyî-i Gülşenî, *Menâkıb*, tür.yer., ayrıca bk. neşredenin girişi, s. VII-XXVII; a.mlf., *Reşhât-ı Muhyî*, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp., nr. 302, vr. 2^a vd., 14^b; Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye* (nşr. M. Serhan Tayşi), İstanbul 1993, s. 556-559; A. I. S. de Sacy, "Kitab al-maqasid wa fasl al-marasid. Le capital des objets recherché et le chapitre des choses attendues ou dictionnaire de l'idiome Balabalan", *Notices et extraits de manuscrits de la Bibliothèque Impériale*, Paris 1813, IX, 365-996; Dağıstani, *Fihrist*, s. 235-238; *Osmanlı Müellifleri*, I, 162-163; Mustafa Koç, "Osmanlı'da Esperanto, İlk Yapma Dil Balaybelen İlk Yapma Dilin Kurucusu Muhyî-i Gülşenî", *Osmanlı*, Ankara 1999, IX, 463-467; Necdet Tosun, *Bahâeddin Nakşebend: Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, İstanbul 2002, s. 157, 188; Midhat Sertoğlu, "İlk Milletlerarası Dili Bir Türk İcad Etmisti", *Hayat Tarih Mecmuası*, II/1, İstanbul 1966, s. 66-68.

TAHSİN YAZICI

MUHYÎ-Yİ LÂRÎ

(محيى لارى)

(ö. 933/1526-27)

Manzum hac seyahatnâmesi niteliğindeki *Fütûhu'l-Haremeyn* adlı eseriyle tanınan İranlı şair.

Hayatına dair fazla bilgi yoktur. Nisbesinden Basra körfezindeki Lâr adasından olduğu anlaşılmaktadır ve muhtemelen burada doğmuştur. Gençliğinde Şiraz'a

giderek Celâleddin ed-Dewânî'nin öğrencisi oldu. Bazı kaynaklarda Dewânî'nin ondan ders aldığı belirtiliyorsa da (Sehâvî, VII, 133) bunun aksi söz konusu olmalıdır. Felsefe bilgisini İbnü'l-Fârîz'in *et-Tâ'iyye-tü'l-kübrâ* adlı kasidesine yaptığı şerhte gösterdiği kaydedilir.

Lârî'nin bilinen tek eseri olan *Fütûhu'l-Haremeyn*, Mekke ve Medine şehirlerinin tasviriyle hac menâsığını ihtiva eden bir mesnevidir. Şair, Farsça manzum hac seyahatnâmelerinin en önemlilerinden sayılan bu eserini hac yolculuğu dönüşünde 911 (1506) yılında yazmış ve Gucerât Sultanı II. Muzaffer Şah'a sunmuştur. Yaklaşık 1100 beyitten meydana gelen mesnevi bazı nüshalarında yanlışlıkla Abdurrahman-ı Câmî'ye, bazılarında Abdülkâdir-i Geylânî'ye nisbet edilmektedir. Eyüp Sabri Paşa da *Mir'âtü'l-Haremeyn*'nin kaynakları arasında bulunan eseri Câmî'ye izâfe etmiştir. *Meşnevi*'nin birçok nüshası mukaddes yerleri gösteren şekillerle süslenmiştir. *Fütûhu'l-Haremeyn* önce Abdülkâdir-i Geylânî'nin eseri olarak Hindistan'da birkaç defa basılmış (Leknev 1875, 1893; Delhi 1875), daha sonra Lârî'ye nisbetle yayımlanmıştır (nşr. Ali Muhaddis, Tahran 1366; nşr. Resûl Ca'feri-yân, Kum 1373). Resûl Ca'feri-yân, yazdığı girişte eserin edebî ve dinî açıdan önemini ortaya koymuştur. *Fütûhu'l-Haremeyn* Muhyî-yi Gülşenî tarafından *Hüde'l-Haremeyn* adıyla manzum olarak Türkçe'ye tercüme edilmiştir (Hidiviyye Ktp., nr. 7128, vr. 24^a-47^a).

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, VII, 133; Sâm Mirza, *Tuhfe-i Sâmî* (nşr. Vahîd Destgirdî), Tahran 1314 hş., s. 130; Lutf Ali Beg, *Âteşkede* (nşr. Ca'fer-i Şehîdî), Tahran 1336 hş., s. 305; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 655; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, V, 251; FME, s. 475-476; Münzevî, *Fihrist*, IV, 3016-3018; a.mlf., *Fihristvâre-i Kitâbhâ-yi Fârsî*, Tahran 1374 hş., I, 144-145; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *eż-Zerî'a ilâ teşâñifi's-Şi'a*, Beyrut 1403/1983, XIX, 119-120; E. Bertels, "Muhyî'l-din Lârî", *EP* (İng.), VII, 478.

ADNAN KARAIŞMAİLOĞLU

MUHYİDDİN ÇELEBİ

(bk. FENÂRİZÂDE MUHYİDDİN ÇELEBİ).

MUHYİDDİN EFENDİ, Ahmed

(1852-1909)

Kâdirî şeyhi, Meclis-i Meşâyih reisi.

İstanbul Tophane'de Kâdirihâne Tekkesi'nde doğdu. Kâdiriye tarikatının Rûmiyye kolunun piri ve adı geçen tekkenin bânisi Şeyh İsmâil Rûmî'nin soyundan olup tekkenin şeyhi Şerefeddin Efendi'nin oğludur. Kabataş'taki Avnizâde mahalle mektebine girdi. Kılıç Ali Paşa Camii hatibi Hoca Seyfeddin Efendi'nin yanında hâfızlığını tamamladı. Saray hocası diye bilinen Mehmed Efendi'den Arapça öğrendi. Hâfız Sâlih Efendi'den sülûs ve nesih meşketti. 1874 yılında Meşihat Mektûbî Kalemî'nde göreve başladı. Beyazıt Camii'nde Akşehirli Hoca Ahmed Efendi'den tefsir ve hadis okuyup icâzet aldı (1882).

Babasının vefatının (1884) ardından Kâdirihâne'de şeyh olan Muhyiddin Efendi 1890 yılında II. Abdülhamid tarafından bir kıta mecidiye ile ödüllendirildi. 3 Ocak 1897'de Meclis-i Meşâyih reisliğine tayin edildi. Hüseyin Vassâf, onun bir tarikat mensubuna yakışmayacak bazı teşebbüslerde bulunduğunu ve Meclis-i Meşâyih reisliğine bunların sonucunda getirildiğini söyler (*Sefîne*, I, 88). Muhyiddin Efendi 1902'de Osmanlı devlet nişanı aldı. 1906 yılında Rodos'a sürüldü ve 7 Eylül 1909 tarihinde orada vefat etti; naaşı İstanbul'a getirilerek Kâdirihâne haziresine defnedildi. Yerine oğlu Abdüşşekûr Efendi şeyh oldu.

Meclis-i Meşâyih reisliği sırasında tekke ve tarikatların daha verimli bir şekilde çalışması için gayret gösteren Muhyiddin Efendi, önceki yıllarda başlayan İstanbul tekkelerinin tarihini yazma faaliyetini yakından takip etmiş ve konuyla ilgili risâleler kaleme almıştır. Ancak devrin yöneti-

Muhyî-yi Lârî'nin *Fütûhu'l-Haremeyn* adlı eserinin ilk iki sayfası (İstanbul Arkeoloji Müzeleri Ktp., nr. 173)

MUHYİDDİN EFENDİ, Ahmed

Ahmed
Muhyiddin
Efendi

cilerine yakınlaşmak için meşâyihin gönlünü incitmiş, tekke mensupları sürgüne gönderilmesini kendilerine karşı takındığı bu olumsuz tavra bağlamışlardır. Muhyiddin Efendi tıpla özel olarak ilgilenmiş, zehirli bitkileri incelemeye ve çiçek yetiştiriciliğine yönelmiş, kendi döneminde Kâdirhâne bir çiçek bahçesine dönüşmüştür.

Eserleri. 1. *Mâ Hasal-ı Ömrüm*. Çeşitli eserlerden alınmış tasavvuf ağırlıklı konulardaki notlarla bazı biyografi ve hâtirat türü bilgileri içeren hacimli bir eserdir. **2. *Kebîr Tarîk-ı Süfiyye Silsilenâmesi*.** Müellif, 1908 yılında tamamladığı eserin yirmi beş yılı aşkın bir çalışmanın ürünü olduğunu söyler. Kitapta bütün tarikatların silsileleri şematik olarak gösterilmiştir. **3. *Tomâr-ı Tekâyâ*.** İstanbul'da bulunan değişik tarikatlara mensup 259 tekke kısaca tanıtılmıştır. **4. *Fütüvvetnâme-i Tarikat*.** Fütüvvet ve tarikat âdâbı, tasavvuf terimleri, Abdülkâdir-i Geylânî'nin *el-Ğunye* adlı eserinden seçmeler ve Kâbe'nin inşasıyla ilgili bilgilerin kaydedildiği on iki defterden meydana gelmiştir. **5. *Mecmûa-yı İlahiyyât*.** Yunus Emre, Eşrefoğlu Rûmî, Seyyid Nizamî gibi sûfî şairlerin tekkelerde okunan ilâhilerinden derlenmiştir. Muhyiddin Efendi'nin ayrıca *Şükûfenâme* adlı bir eseriyle 1897-1890 yılları arasında tuttuğu notları içeren dört adet cep defteri bulunmaktadır. Eserlerinin tamamı torununun oğlu Misbah Erkmenkul'un elindedir. Muhyiddin Efendi'ye nisbet edilen *Gülzâr-ı Kâdirî'den Bir Yaprak* adlı sekiz sayfalık risâle (İstanbul 1332) Emirgân Dergâhı şeyhi Muhyiddin Efendi'ye aittir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmî*, II, 67; *Sicill-i Osmânî*, III, 317; *Osmanlı Müellifleri*, I, 25-26; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, I, 88; V. Mirmiroğlu – Nuri Ebussuudoğlu, *Tophane Kadirî Âsitanesi Tarihi*, İstanbul 1947, s. 5-6; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 45-46; *Muhibbân*, sy. 3, İstanbul 1325, s. 32; Mustafa S. Kaçalın, "Ahmed Muhyiddin (1852-1909=57)" (Seyyid Sırrı Ali, *Tuhfe-i Rûmî: Kadirler Âsitanesi'nin Manzum Tarihçesi* [nşr. Mustafa S. Kaçalın] içinde), İstanbul 1992, s. 262-268.

MUSTAFA S. KAÇALIN

MUHYİDDİN İBNÜ'L-ARABÎ

(bk. İBNÜ'L-ARABÎ, Muhyiddin).

MUHYİDDİN KARAMÂNÎ

(ö. 957/1550)

Halvetî-Gülşenî tarikatına mensup
şeyh.

Hakkında hazırlanan mahkeme sicil zaptında (aş.bk.) adı Mehmed, babasının adı Hızır şeklinde kaydedilmiştir. Memleketi Karaman'a nisbetle Karamanlı Şeyh diye meşhur olmuştur. Dinî ilimleri tahsil edip etmediği bilinmeyen şeyhin aynı sicilde ümmî olduğuna vurgu yapılır. *Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî* müellifi Muhyî-i Gülşenî, Mısır'a gidip Halvetiyye-Gülşeniyye tarikatının kurucusu İbrâhim Gülşenî'ye intisap eden Muhyiddin Karamânî'nin burada Mısır Valisi Çoban Mustafa Paşa'nın dikkatini çektiğini, Mustafa Paşa İstanbul'a çağırıldıktan sonra İbrâhim Gülşenî'den Gebze'de yaptırdığı külliyesinin (Çoban Mustafa Paşa Külliyesi) hankahına Muhyiddin Karamânî'yi şeyh olarak görevlendirmesini istediğini söyler. Muhyî'nin anlattığına göre Gülşenî, Karamânî'nin seyrü sülûkünü tamamlaması gerektiğine işaret etmiş ve bu haliyle görevlendirilirse Hallâc-ı Mansûr gibi idam edilebileceğini söylemiş, Mustafa Paşa ise koruması altında bulunan şeyhe hiç kimsenin bir şey yapamaya çağını belirterek ona güvence vermiştir (*Menâkıb*, s. 379, 381). Külliye 930 (1524) yılında inşa edildiğine göre Muhyiddin Karamânî Gebze'ye bu tarihte veya daha sonra gelmiş olmalıdır. Burada ve İstanbul'da birçok mürid edinen Karamânî'nin ardından Edirne'ye gittiği anlaşılmaktadır.

Bazı görüşleri yüzünden zındıklıkla suçlanan Muhyiddin Karamânî, Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi'nin fetvasıyla 957'de (1550) idam edilmiştir. Matrakçı Nasuh, *Târîh-i Sultan Süleyman (Süleymannâme)* adlı eserinde onun birtakım şeytânî vesveselere ve nefsanî kuruntulara kapılarak dinden çıktığı (Yurdaydın, II, 169-170), Nev'îzâde Atâî ise vahdet-i vücûd meselesinde hata ettiği (*Zeyl-i Şekâik*, s. 63) için katledildiğini söyler. Ebüssuûd Efendi de Karamânî'nin kesin naslarla sabit olan şeriat hükümlerini inkâr ederek zındık olduğu ve Hz. Peygamber'i tahkir ettiği için idam edildiğini belirtir (Düzdağ, s. 310).

Muhyiddin Karamânî'nin idam tarihini Atâî ve Muhyî 957, Matrakçı Nasuh ise gün ve ay zikredip 3 Şâban 957 (17 Ağus-

tos 1550) olarak verir (Yurdaydın, II, 169). Ahmet Yaşar Ocak'ın, Karamânî hakkındaki mahkeme sicilinin başında ölüm tarihiyle ilgili dönemin şairlerinden Kandî'nin düşürdüğü "Karamânî'ye lânet" mısraının 950 tarihini gösterdiğini söylemesi (*Osmanlı Toplumunda Zındıklar*, s. 321) doğru değildir; zira bu mısra 957'ye karşılık gelmektedir. Sicil defterinde Karamânî ile ilgili kaydın öncesinde yer alan kayıtlarda 957 ve 958 tarihlerinin bulunması da 957 tarihinin doğru olduğunu göstermektedir (Erünsal, XXIV [2004], s. 146-147). Karamânî'nin ölümü hakkında ayrıca "lâş-ı hûk" (domuz leşi) ve, "Tu'me-i seg şûd Karamânî pelîd" (Pis Karamânî köpekler lokma oldu) şeklinde ağır hakaret içeren tarihler de düşürülmüştür (*a.g.e.*, s. 146). Matrakçı Nasuh onun idam edildikten sonra bir ata bağlanarak sürüklendiğini yazar (Yurdaydın, II, 170).

Başında "Sicill-i Şeyh Karamânî ez-Zındık" ibaresi bulunan iki sayfalık sicil kaydı (İstanbul Şer'iyye Sicilleri Arşivi, *Rumeli Sadâreti Mahkemesi Sicili*, nr. 20/2, vr. 105^b-106^a) onun hakkında ileri sürülen görüşleri ortaya koymaktadır. Burada adları sayılan on şahidin ifadesine göre Karamânî, Allah'ın vücudundan başka varlık olmadığını, Allah ile (vâcibü'l-vücûd) mahlûk (mümkünü'l-vücûd) arasında hiçbir fark bulunmadığını, zâtın bir, isimlerin farklı olduğunu, ulûhiyyeti bütün eşyaya isnat etmeyenlerin kâfir sayıldığını, hristiyanların ulûhiyyeti üçe hasrettikleri için küfre girdiklerini, şeriatın emirlerinin itibarı olduğunu, bir şeyi haram kabul edersen haram, helâl kabul edersen helâl olacağını, dünyada haram diye bir şeyin bulunmadığını, livâta ve zinanın helâl sayıldığını, öldükten sonra dirilmenin gerçekleşmeyeceğini, bütün evliya ve enbiyaya verilenlerin kendisinde bilfiil mevcut olduğunu, Resûlullah, Ali, Şeyh Attâr ve sâhib-i Fusûsü'l-hikem (İbnü'l-Arabî) dışında kendisinden üstün bir kimsenin bulunmadığını, Allah'ı görmenin ne dünyada ne de âhirette mümkün olduğunu, mümkündür diyenlerin yalancı sayıldığını ileri sürmüştür. Bu iddialara Muhyiddin Karamânî'nin cevap verip vermediği bilinmemektedir. Ebüssuûd Efendi'nin şeyhin idamından sonra verdiği bir fetvadan onun görüşlerinden vazgeçtiğini defalarca açıklayarak töbe ettiği, fakat bunun tutuklanmasından sonra gerçekleştiği için kabul edilmediği anlaşılmaktadır (Düzdağ, s. 310).

Muhyî-i Gülşenî, *Menâkıb*'inde Ebüssuûd Efendi'nin talebesi olduğunu söyle-